

De weg kwijt op school

*Waarom kinderen met gedragsproblemen
moeilijk meekomen en hoe we ze kunnen helpen*

Ross W. Greene

UITGEVERIJ NIEUWEZIJD'S

Voorwoord

Welkom bij de herziene en bijgewerkte editie van *De weg kwijt op school*. Sinds de verschijning van de eerste editie [waarvan geen Nederlandstalige editie is verschenen] heb ik van talloze ouders en leerkrachten gehoord hoe het boek hen heeft geholpen om de moeilijkheden van leerlingen met gedragsproblemen te bekijken door een nauwkeurigere, productievere bril en met meer compassie. Het geeft voldoening om te weten dat veel van die leerlingen nu profiteren van zorg die niet-conflictueus, niet-bestraffend, proactief en op samenwerken gericht is, en relaties bekrachtigt.

Het in dit boek beschreven model – dat nu *gezamenlijke en proactieve oplossingen (GPO)* heet (*Collaborative & Proactive Solutions, CPS*) – blijft zich verder ontwikkelen, en deze nieuwe editie weerspiegelt alle herzieningen en uitbreidingen van het GPO-model die zich sinds 2009 hebben voorgedaan. Hier zijn een paar van de hoogtepunten. De *Checklist voor het vaststellen van tekortschietende vaardigheden en onopgeloste problemen* – het cruciale identificatie-instrument in het GPO-model – is herzien, en er staat veel meer in het boek om je te helpen de checklist te gebruiken. Wat duidelijk is geworden, is dat de manier waarop onopgeloste problemen onder woorden worden gebracht belangrijk is om vast te stellen of leerlingen deelnemen aan het probleemoplossingsproces. Als in het onopgeloste probleem wordt verwezen naar het problematische gedrag van de leerling, als het theorieën van volwassenen bevat over wat de oorzaak kan zijn van de problemen van de leerling, of als het onopgeloste probleem te ruim of te vaag is, is de kans kleiner dat een leerling deelneemt aan het proces. Je zult dus nieuwe richtlijnen aantreffen voor het beschrijven van onopgeloste problemen. Als je je aan die richtlijnen houdt, zul je de kans dat leerlingen aan het proces deelnemen aanzienlijk vergroten.

Het is ook duidelijk geworden dat verzorgers extra begeleiding nodig hebben bij het proces van gezamenlijk problemen oplossen. Veel verzorgers vinden het lastig om van kinderen informatie los te krijgen over hun zorgen in verband met specifieke onopgeloste problemen. Daarom tref je

in deze nieuwe editie ‘peuter’-strategieën aan om je door het proces te leiden van het verzamelen van informatie. Daarnaast vind je ook meer informatie over hoe je als volwassene je zorgen uit kunt spreken en met kinderen samenwerkt bij het brainstormen en het uitkiezen van oplossingen die realistisch en voor beide partijen bevredigend zijn.

Dat zijn de technische kanten, en die zijn belangrijk. Maar het grote plaatje is nog belangrijker. Helaas leven we in een tijdperk waarin veel leerkrachten/docenten zich een soort ‘voorbereiden-op-proefwerken-robot’ voelen, waarin ze totaal in beslag worden genomen door het afnemen van toetsen waarbij veel op het spel staat en ze het gevoel hebben dat het oplossen van problemen en het ontwikkelen van helpende relaties met leerlingen te veel tijd in beslag nemen. En toch kunnen we uit het verbijssterende aantal tragische schietpartijen op scholen en het toenemende aantal ontgoochelde, buitengesloten en in gevaar verkerende leerlingen afleiden dat er iets erg mis is... iets wat met nablijven, schorsingen, van school sturen, metaaldetectoren en bewaking op school niet te verhelpen is. Er is nooit een crucialer moment geweest om positieve relaties op te bouwen met kinderen, ervoor te zorgen dat de communicatiekanalen wijd open staan, en de problemen op te lossen die bijdragen aan problematisch gedrag. Ja, het onderwijsprogramma is extreem belangrijk, maar wat het cruciaalst is, is dat we moeten terugkeren naar de essentiële rollen die leerkrachten altijd hebben gespeeld in het leven van kinderen: *helper* en *probleemoplosser*. Ik hoop dat dit boek een leidraad zal blijven bieden om de zaken in die richting te leiden. In de woorden van de beroemde profeet: *Zo niet nu, wanneer dan?*

Ross Greene
Portland, Maine

Inhoud

Inleiding 11

1 De leerschool van het leven 15

2 Kinderen doen het goed als ze dat kunnen 24

3 Lesplannen 67

4 Laten we beginnen 92

5 Hobbels op de weg 131

6 De kers op de taart 163

7 Tot overeenstemming komen 193

8 De bedachtzame school 237

9 Levens op het spel 283

Materialen op internet 290

Bijlage 1 *Checklist voor het vaststellen van tekortschietende vaardigheden
en onopgeloste problemen 291*

Bijlage 2 *Probleemoplossingsplan 293*

Bijlage 3 *Spiekbriefje peuters 295*

Bronnen 299

Besproken boeken en aanbevolen literatuur 303

Dankwoord 305

Index 307

Over de auteur 317

Inleiding

Het is tragisch hoeveel menselijk potentieel verspild wordt. Op heel veel scholen worden kinderen met sociale, emotionele en gedragsproblemen nog steeds slecht begrepen en behandeld op een manier die volslagen strijdig is met wat we inmiddels weten over hoe ze überhaupt problematisch zijn geworden. De frustratie en wanhoop die leerkrachten en ouders ervaren is tastbaar. Veel leerkrachten/docenten ervaren enorme stress door gedragsproblemen in de klas en de omgang met ouders, en krijgen niet de steun die ze nodig hebben om hun leerlingen met gedragsproblemen te helpen. De helft van de beginnende leerkrachten in de vs verlaat het vak binnen vier jaar, en kinderen met gedragsproblemen en hun ouders worden genoemd als een van de belangrijkste redenen daarvoor.¹ Ouders weten dat er problemen op school zijn. Ze weten dat zij daar de schuld van krijgen en hebben het gevoel dat hun kinderen verkeerd worden begrepen en behandeld, maar ze voelen zich machteloos en niet in staat de zaken te verbeteren en raken ontmoedigd en worden afgeschrikt door hun interacties met leerkrachten.

Schoolregels worden niet in acht genomen. Verstevigen van de ijzeren greep heeft, weinig verrassend, niet geholpen. Een task force van de American Psychological Association heeft lang geleden al geconcludeerd dat een zerotolerancebeleid, dat bedoeld was om agressie en gedragsproblemen op scholen terug te dringen, een averechts effect had. Uit een review van tien jaar onderzoek kwam naar voren dat dit beleid niet alleen faalde in het veiliger maken van scholen en ervoor zorgen dat men effectiever kon omgaan met het gedrag van leerlingen, maar in feite gedragsproblemen en het aantal uitvallers deed toenemen.² En toch worden er op openbare basis- en middelbare scholen in de vs jaarlijks nog steeds maar liefst 230.000 tikken uitgedeeld, 110.000 kinderen van school gestuurd en 3 miljoen schorsingen uitgesproken, naast talloze tientallen miljoenen malen nablijven.³

Achter deze statistieken – achter elke tik, elke keer dat een kind van

school wordt gestuurd, elke schorsing en elke nablijfbeurt – gaan mensen schuil die er het beste van proberen te maken met de middelen die ze hebben. Kinderen, leerkrachten, ouders. Er zijn ingrijpende veranderingen nodig om hen te helpen. En uit ervaring weet ik dat deze veranderingen niet zo pijnlijk en lastig zijn als menig een vreest. We kunnen de dingen niet blijven doen zoals we ze altijd hebben gedaan en we kunnen kinderen niet blijven kwijtraken op een schaal die werkelijk verbijsterend is. Dit boek gaat over dingen op een andere manier doen.

Elk jaar zie ik honderden kinderen met gedragsproblemen. Die kinderen zouden niets liever willen dan in staat zijn om te gaan met de eisen die op school en in het leven aan hen worden gesteld op sociaal, emotioneel en gedragsterrein, maar ze krijgen het kennelijk maar niet voor elkaar. Veel van hen komen al zo lang in de problemen dat ze het vertrouwen zijn kwijtgeraakt dat er ooit nog eens een volwassene zal zijn die weet hoe hij hen moet helpen.

Daarnaast werk ik elk jaar met honderden leerkrachten. De overgrote meerderheid geeft heel veel om de kinderen die ze lesgeven en steekt een reusachtige hoeveelheid tijd en energie in hun werk. Maar de meesten zullen onmiddellijk toegeven dat het begrijpen en helpen van kinderen met gedragsproblemen geen belangrijk onderdeel uitmaakte van hun opleiding en dat ze wel wat stevige hulp kunnen gebruiken bij sommige van deze leerlingen en hun ouders. En de meesten worden zo in beslag genomen door de dagelijkse eisen die lesgeven stelt en alle initiatieven waarmee ze worden belast dat ze doodeenvoudig geen tijd hebben om na te denken over hoe ze de kinderen met gedragsproblemen in hun klas beter kunnen helpen.

En ik werk jaarlijks met honderden ouders van kinderen met gedragsproblemen. De meesten willen maar wat graag samenwerken met school om de problemen van hun kinderen op een effectieve manier en met compassie aan te pakken, maar ze weten niet precies hoe ze dat voor elkaar moeten krijgen.

Vijftien jaar geleden publiceerde ik *Het explosieve kind*. Een boek dat vooral gericht was op ouders. Sindsdien is het model dat ik in *Het explosieve kind* beschreef – dat inmiddels *gezamenlijke en proactieve oplossingen* (GPO) heet – niet alleen toegepast in duizenden huishoudens, maar ook in tientallen psychiatrische instellingen, instellingen voor jeugd detentie, gewone scholen en scholen voor speciaal onderwijs. Er was duidelijk grote behoefte aan een boek waarin wordt uitgelegd hoe het GPO-model op school kan worden toegepast.

Nu weet je waarom ik dit boek heb geschreven, en voor wie ik het heb

geschreven. Dus laten we het nu even hebben over het hoe.

Het helpen van kinderen met sociale, emotionele en gedragsproblemen is geen mechanische onderneming. Kinderen zijn geen robots, volwassenen zijn geen robots, en hen helpen samen te werken is geen robotwerk. Het is zwaar, rommelig, ongemakkelijk werk dat vraagt om teamwork, geduld en vasthoudendheid, vooral omdat er vraagtekens moeten worden geplaatst bij algemeen geaccepteerde wijsheden en praktijken. Dit boek bevat heel veel materiaal en voorbeelden om je te helpen kinderen met gedragsproblemen beter te begrijpen. Het laat zien hoe je het GPO-model moet toepassen en hoe je gezamenlijk toewerkt naar het gemeenschappelijke doel: deze kinderen op een effectievere wijze helpen.

Daarnaast bevat het een doorlopend verhaal over een paar kinderen met gedragsproblemen, hun leerkrachten, hun ouders en de leiding van hun school... en hun rommelige, ongemakkelijke, gezamenlijke pogingen de dingen beter te maken. Het doorlopende verhaal dient diverse doelen. Om te beginnen helpt het snel over te schakelen van ideeën naar de praktische werkelijkheid. Ten tweede helpt het de uitdagingen, de druk, de veroorzakers van stress, de twijfels, de obstakels en de angsten van alle betrokkenen tot leven te wekken. Ten derde biedt het de lezers de echte woorden om te gebruiken in diverse omstandigheden. Mensen zeggen vaak: 'Ik begrijp het GPO-model, maar ik moet weten hoe het er in actie *uitziet* en *klinkt*!' Of: 'Ik moet voeling krijgen met de *taal* van het GPO-model.' En ze vragen: 'Is het echt realistisch te denken dat een hele school dit kan doen?' Daarom wemelt het verhaal van de voorbeelden en dialogen uit het echte leven.

Alle personages zijn gebaseerd op leerkrachten, ouders en kinderen die ik heb gekend en met wie ik heb gewerkt. Op de werkelijke uitdagingen die zij probeerden te overwinnen, en op hoe ze dat hebben gedaan. Sommige karakters zijn samengesteld, en namen en details zijn veranderd om identiteiten te beschermen. Ik had de karakters zo voordelig mogelijk kunnen weergeven, maar dan waren ze niet erg authentiek geweest. Dus de schooldirecteur is niet *iedere* schooldirecteur, ze is gewoon de directeur van de school in dit verhaal. Hetzelfde geldt voor de kinderen, ouders, leerkrachten en andere personages. Het zijn geen stereotypen, en ze zijn evenmin representatief ... het zijn gewoon personages die ik heb uitgekozen ter illustratie van de problemen en moeilijkheden die samenhangen met het transformeren van de disciplinaire cultuur in een klaslokaal en op school.

Ik ben ook niet erg specifiek wat betreft het besproken type school. Een

groot deel van wat er gebeurt speelt zich af in groep acht, maar ik ben opzettelijk vaag over de precieze etniciteit en sociaaleconomische status van de leerlingen. Die details doen soms ter zake aan de periferie, maar ze hebben geen dramatische invloed op uitkomsten bij toepassing van het GPO-model. Al zijn er veel meisjes die op school problematisch gedrag vertonen, toch heb ik er voor het gemak voor gekozen vooral in de mannelijke vorm naar kinderen met gedragsproblemen te verwijzen. Het boek gaat weliswaar over kinderen met *sociale, emotionele* en *gedragsproblemen*, maar ik gebruik de term *kinderen met gedragsproblemen* (al probeer ik rekening te houden met het ‘in de eerste plaats mens’-taalgebruik) waarmee ik alle drie die categorieën bedoel. Ook wordt er door de tekst heen diverse malen verwezen naar het werk van andere auteurs; een opsomming van die werken staat aan het eind van het boek.

Dit boek gaat niet over schoolprestaties. Er zijn heel veel initiatieven om ervoor te zorgen dat kinderen krijgen wat ze qua onderwijs nodig hebben. Dit boek gaat over de kinderen die bij zulke initiatieven om onverklaarbare redenen over het hoofd worden gezien.

In dit boek worden leerkrachten niet verketterd. Kinderen met gedragsproblemen of hun ouders trouwens evenmin. Het gaat over de noodzaak van ingrijpende veranderingen in een systeem dat niet werkt voor leerkrachten, ouders of kinderen met gedragsproblemen, en over hoe je die veranderingen bereikt. Er zijn drie reusachtige verschuivingen nodig: 1) een ingrijpende verbetering van het inzicht in de factoren die de voorwaarden scheppen voor problematisch gedrag bij kinderen; 2) mechanismen scheppen die vooral proactief in plaats van reactief zijn om deze kinderen te helpen; en 3) processen creëren zodat mensen problemen gezamenlijk kunnen oplossen.

Verschillende mensen zullen verschillende dingen uit dit boek halen. Voor sommigen zal het feit dat problematisch gedrag is terug te voeren op tekortschietende cognitieve vaardigheden heel nieuw zijn. Voor anderen zullen de beperkingen van het toepassen van consequenties een openbaring zijn. Voor nog weer anderen zullen de specifieke bestanddelen van het GPO-model verhelderend zijn, en ook de manier waarop de bestanddelen afwijken van (en vaak productiever zijn dan) andere manieren om met kinderen met gedragsproblemen te praten en om hen te geven. En voor nog weer anderen – misschien diegenen die een beetje moe en cynisch geworden zijn – biedt dit boek misschien een nieuw perspectief en nieuwe hoop.

Zoals altijd zijn een open geest en het vermogen je de mogelijkheden voor te stellen de belangrijkste voorwaarden om zoveel mogelijk te halen uit wat je gaat lezen.

I

De leerschool van het leven

Het was begin oktober, en juf Mara's leerlingen waren ingespannen bezig aan een geschiedenisopdracht. Dat wil zeggen, met één duidelijke uitzondering – een jongen van 12 jaar die Joey heette. Juf Mara had al vaker moeilijke momenten gehad met Joey, met name als hij weigerde mee te doen met opdrachten in de klas. Het was al irritant dat Joey niet aan zijn opdracht zat, maar nu hield hij ook nog twee andere kinderen van hun werk, en dus kwam juf Mara in actie. Ze liep naar Joeys tafeltje.

'Wat is er aan de hand, Joey?' fluisterde juf Mara. 'Je stoort de anderen.'
Joey keek op naar zijn juf. 'Ik weet niet wat ik moet doen.'

'Joey, de instructies staan op het bord. Hoe kun je nou niet weten wat je moet doen?'

Twee kinderen die bij Joey in de buurt zaten, begonnen te grinniken.

'Omdat ik het niet weet!'

Nu zaten de meeste andere kinderen te kijken.

'Aan het werk, jullie,' zei juf Mara, waarna ze haar aandacht weer op Joey richtte. 'Joey, laten we er even aan mijn bureau over praten, dan storen we de anderen niet.' Ze begon naar voren te lopen, maar Joey verroerde geen vin. Juf Mara draaide zich om.

'Kom alsjeblieft even mee naar mijn bureau, Joey.'

'Mooi niet,' zei Joey zacht, maar verstaanbaar genoeg om de aandacht te trekken van zijn klasgenoten.

'Pardon?'

Joey liep rood aan. 'Ik kom niet naar je bureau.'

Inmiddels was de hele klas in de ban van het gebeuren, in afwachting van de reactie van de juf.

'Als je nu niet meteen naar mijn bureau komt, Joey, zal ik je naar de directeur moeten sturen.'

'Daar ga ik ook echt niet heen.'

'Joey, nu!'

'Mooi niet.'

Juf Mara liep naar een van de leerlingen die het dichtst bij de deur van de klas zaten. ‘Wil jij even naar mevrouw Westbroek lopen, Sara, en zeggen dat we hier in de klas met een probleem zitten en meteen meneer Middelkamp nodig hebben?’ Juf Mara hoopte dat dreigen met de komst van de adjunct-directeur misschien zou helpen om Joey op andere gedachten te brengen.

Sara sprong braaf overeind en rende naar het kantoor. Juf Mara liep naar de deur van de klas, draaide zich om en zei tegen de rest van haar leerlingen: ‘Ik wil dit niet nog eens hoeven te zeggen. Aan de slag, jullie.’

‘Wat is er aan de hand?’ vroeg meneer Middelkamp een beetje buiten adem, toen hij eraan kwam. Meneer Middelkamp was inmiddels twaalf jaar adjunct-directeur (nadat hij zestien jaar les had gegeven) en stond binnen het leerkrachtenteam bekend als een vriendelijke, evenwichtige man die eigenlijk helemaal niet op zijn plek zat als hoofd ordehandhaving.

‘Joey leidde de andere leerlingen af, dus ik vroeg hem naar mijn bureau te komen, maar dat weigerde hij. Daarna zei ik dat hij zich bij het kantoor moest melden, en dat weigerde hij ook. Dus daar zit hij.’ Juf Mara wees in Joeys richting.

Meneer Middelkamp keek over zijn bril heen de klas in. ‘Eens zien wat ik kan doen.’

Meneer Middelkamp liep naar Joey toe, boog zich voorover, en zei zacht: ‘Ik hoor dat er een probleem is, Joey. Zullen we daar bij mij op kantoor even over praten?’

Joey ontplofte. Hij sprong van zijn stoel, waarbij zijn hoofd tegen de kaak van meneer Middelkamp knalde. *Ik ga niet naar dat rotkantoor!* schreeuwde hij en hij rende naar de deur. De andere kinderen haptten naar adem. Overweldigd door de klap tegen zijn kaak, deed Meneer Middelkamp een mislukte poging Joey vast te grijpen. Joey duwde juf Mara opzij en schreeuwde: *Ik haat je!* Toen hij Sara’s tafeltje passeerde, siste hij haar toe: *Ik ga je vermoorden!* Sara deinsde achteruit toen Joey de klas uit rende. Hij holde door de gang naar de voorkant van de school en vloog het gebouw uit, met meneer Middelkamp in zijn kielzog. Toen hij het kantoor passeerde, riep meneer Middelkamp naar de secretaresse, mevrouw Westbroek: ‘Ga mevrouw Novak halen!’ Mevrouw Westbroek liep snel het kantoor van de directeur binnen en vertelde mevrouw Novak dat Joey net de school uit was gerend met meneer Middelkamp achter zich aan. Mevrouw Novak vloog haar kantoor uit om te helpen bij de achtervolging. Meester Tom, een van de gymleraren, hoorde het kabaal vanuit het kopieerhok en voegde zich bij de achtervolgers.

Meneer Middelkamp en meester Tom vonden Joey weggedoken achter een auto op de parkeerplaats van de school en namen hem onder dwang mee terug de school in. De twee zetten Joey op een stoel in het kantoor van mevrouw Novak. 'Bel zijn moeder even,' hijgde mevrouw Novak tegen de secretaresse toen ze het kantoor weer binnenkwam.

Meester Tom en meneer Middelkamp hielden nog steeds Joeys armen vast. Mevrouw Middelkamp keek streng naar Joey : 'Blijf je zitten zonder dat ze je vasthouden?'

Joey probeerde zich los te wurmen uit de greep van de twee mannen. 'Laat die ergerds van me afblijven.'

'Ze laten je los als jij bent gekalmeerd en me belooft dat je rustig op die stoel blijft zitten tot je moeder er is.'

Joey probeerde zich opnieuw los te wurmen. Zijn gezicht was knalrood en er stroomden tranen over zijn wangen. 'Laat ze van me afblijven!'

Mevrouw Novak moest nog steeds op adem komen. 'Ze laten je los als jij gekalmeerd bent. Dit soort gedrag kunnen we hier op school niet hebben.'

Joey probeerde zich nog steeds los te wringen. 'Rustig nou toch, Joey,' probeerde meneer Middelkamp hem tot bedaren te brengen, ondanks de pijn in zijn kaak.

'Krijg de tering,' zei Joey, maar hij verzette zich inmiddels wel wat minder.

'Dat soort taal gebruiken we niet hier op school, Joey,' zei mevrouw Novak.

'Krijg ook de tering,' zei Joey met een woedende blik naar de directeur, maar hij worstelde nog iets minder.

'Toe nou, Joey, ontspan je nou toch,' zei meneer Middelkamp. 'Ik wil je helemaal niet zo vasthouden.'

'Laat me dan los!' zei Joey woedend, 'U heeft me al pijn gedaan.'

'We willen je geen pijn doen,' zei meneer Middelkamp, 'maar we kunnen je niet zomaar de school uit laten rennen. Dat is gevaarlijk. Dus kom alsjeblieft tot bedaren, dan laten we je los.'

Patricia, Joeys moeder, arriveerde tien minuten later. 'Wat is er gebeurd?' vroeg ze buiten adem.

'Ze hebben me pijn gedaan,' zei Joey met een woeste blik naar de directeur.

Patricia keek naar Joeys armen, en daarna vragend naar mevrouw Novak. Mevrouw Novak was iemand die geen blad voor de mond nam. Ze was er trots op dat ze een soepel draaiende school leidde en leerlingen een goede opleiding gaf.

‘Hij bedreigde een van zijn klasgenoten,’ zei de directeur. ‘Dat kan absoluut niet door de beugel. Daarna rende hij de school uit en moest hij onder dwang mee terug worden genomen. Vandaar dat zijn armen een beetje rood zijn.’

Patricia deed haar best haar stem niet te verheffen. ‘Heb je een ander kind bedreigd, Joey?’

‘Ik meende het niet.’

‘Waarom ben je de school uit gerend?’

‘Ik wist niet wat ik moest doen met die geschiedenisopdracht,’ mompelde Joey.

Dat kon Patricia niet volgen. ‘Wat wist je niet?’

‘Ik heb begrepen dat hij weigerde aan zijn werkstuk te werken,’ zei meneer Middelkamp. ‘Toen vroeg juf Mara of hij even naar haar bureau wilde komen, en dat weigerde hij ook. Daarna zei ze dat hij naar het kantoor moest, en dat deed hij ook niet. Ik heb nog geprobeerd met hem te praten, maar toen rende hij de klas uit.’

‘Ik wist niet wat ik moest doen!’ hield Joey vol.

‘Ik wil er nog even aan toevoegen dat hij tijdens die hele toestand meneer Middelkamp tegen zijn kaak heeft geslagen en juf Mara opzij heeft geduwd,’ zei mevrouw Novak. ‘Dat heet agressie, en dat kan in dit gebouw niet door de beugel.’

Joey zakte onderuit op zijn stoel en mompelde: ‘Het ging per ongeluk.’

‘Het is echt niet te geloven dat je dat hebt gedaan, Joey,’ zei zijn moeder. Joey's ogen stonden vol tranen.

‘Of het nu opzet was of niet, Joey blijft de komende vijf dagen thuis,’ zei mevrouw Novak.

Met grote ogen keek Patricia de directeur aan. ‘Wat bedoelt u?’

‘Ik bedoel dat hij voor vijf dagen van school wordt gestuurd. Dit soort gedrag kunnen we hier op school niet tolereren. Joey's klasgenoten hebben recht op een veilige leeromgeving, en dat recht is vandaag geschonden. Ik moet me beraden of er nog verdere actie moet worden ondernomen.’

‘Wat voor verdere actie dan bijvoorbeeld?’

‘Wanneer een leerling een leerkracht aanvalt binnen de school en dreigt mensen te vermoorden, schrijft ons schoolreglement voor dat we de politie op de hoogte stellen. En meneer Middelkamp en juf Mara zullen moeten bekijken of ze aangifte doen.’

‘De *politie*?’ gilte Joey's moeder. ‘Voor een *ongelukje*?’

‘Op basis van wat ik heb gehoord deel ik niet Joey's mening dat het geen opzet was,’ zei mevrouw Novak. ‘Voorlopig moet u om te beginnen Joey mee naar huis nemen. Verdere ontwikkelingen bespreken we wanneer ik

meer informatie heb. Joey moet begrijpen dat dit soort gedrag onacceptabel is.'

'Dat weet hij al,' zei Patricia.

Op die mededeling kwam geen reactie.

Patricia wist genoeg. 'Kom mee, Joey.' Ze keek naar meneer Middeldkamp en zei: 'Ik vind het heel naar dat u zich hebt pijn gedaan.' Joey liep achter zijn moeder aan het kantoor uit, met zijn handen diep in de zakken van zijn spijkerbroek en zijn hoofd gebogen.

Meneer Middeldkamp en mevrouw Novak keken door het raam toe hoe Joey en zijn moeder in de auto stapten en wegreden.

Wat moeten we nu met Joey?

Dat is meer dan ooit de grote vraag. Want er lopen veel Joeys rond. Kinderen die niet lijken te kunnen functioneren in de klas, die moeite hebben met de omgang met andere kinderen, geen respect lijken te hebben voor gezag, niet goed reageren op het strafsysteem op school. Kinderen met problemen die maar niet kleiner worden. Soms lezen we erover in de krant of zien we hen op tv, met name als ze iemand iets ergs hebben aangedaan. Er staat veel op het spel. Als we de Joeys niet helpen, raken we hen kwijt.

En hoe gaan we juf Mara helpen? Een andere belangrijke vraag. Juf Mara's klas zit vol kinderen met allerlei soorten problemen op het gebied van leren, gedrag, emotie en omgang met anderen. Ze wil niets liever dan in staat zijn iedereen de hulp te bieden die hij of zij nodig heeft. Ze heeft in de loop van de jaren heel wat tijd en energie gestoken in het helpen van haar leerlingen met gedragsproblemen, maar eigenlijk leveren haar inspanningen maar zelden echt iets op. Op zijn minst moet ze een manier vinden om ervoor te zorgen dat de kinderen met problemen de andere leerlingen niet storen. Maar ze moet zich ook bezighouden met toetsen waar heel veel van afhangt, het plannen van lessen en het bijwonen van talloze vergaderingen, en ze moet zich verdiepen in de nieuwste onderwijsontwikkelingen en die toepassen, dus ze heeft toch al heel weinig tijd. Wanneer we juf Mara niet de helpende hand reiken, raken we haar ook kwijt.

En hoe zit het met Patricia? Het is een angstaanjagende, eenzame, kille, frustrerende wereld voor ouders van kinderen met gedragsproblemen, helemaal als het kind op school problematisch gedrag vertoont. Patricia is er inmiddels aan gewend dat ze de schuld krijgt van de problemen van

haar zoon. Ze is gewend aan de blikken van mensen die haar aankijken als de ouder van 'dat kind'. Ze is al te bekend met de medicijnen voor kinderen met gedragsproblemen. Met de boeken en televisieprogramma's waarin ze wordt neergezet als een passieve, toegeeflijke, niet-betrokken, ongemotiveerde, onontwikkelde ouder. Er zijn miljoenen Patricia's die allemaal zouden willen dat er een andere manier was, eentje die wel werkte.

Als we Joey, juf Mara en Patricia willen helpen, moeten we beginnen met veel meer aandacht besteden aan wat we nu weten over hoe kinderen gedragsproblemen krijgen. Vervolgens zijn er een paar belangrijke vragen waarover we moeten nadenken. Zouden we met de manier waarop we nu kinderen op school straffen echt iets veranderen aan de factoren die leiden tot hun sociale, emotionele en gedragsproblemen? Als dat niet zo is, wat zouden we in plaats daarvan dan moeten doen?

Wat we altijd over kinderen met gedragsproblemen hebben gedacht – dat ze manipulatief, aandachttrekkerig, dwingend, ongemotiveerd en op zoek naar de grenzen zijn en dat die karaktertrekken veroorzaakt worden door een passieve, toegeeflijke, inconsistente, inconsequente manier van opvoeden – is vrijwel altijd volslagen onterecht. Het gevolg is dat de interventies die uit die opvattingen voortvloeien ook vrijwel altijd totaal misplaatst zijn. Als je namelijk gelooft dat passieve, toegeeflijke, inconsistente, inconsequente ouders er de oorzaak van zijn dat een kind zich onaangepast gedraagt, ga je enorm je best doen rigide, streng, consistent en consequent met straffen te zijn. We leven in een cultuur waar veel volwassenen maar aan één woord, aan één mogelijke interventie denken om met kinderen om te gaan die niet voldoen aan de verwachtingen van volwassenen: *consequenties*. Consequenties kunnen beloningen zijn (op school kunnen dat speciale privileges, stickers, plaatjes of punten zijn die kunnen worden ingewisseld voor echte prijsjes) voor goed gedrag, of straffen (privileges die worden weggenomen, extra opdrachten die moeten worden uitgevoerd, time-outs, schorsing, nablijven, van school gestuurd worden) voor ongewenst gedrag. Consequenties zijn prachtig als ze werken, maar een stuk minder prachtig als ze dat niet doen. En ze werken heel vaak niet bij de kinderen op wie ze het meest worden toegepast.¹

Dat komt doordat er eigenlijk maar twee doelen zijn die je met opgelegde consequenties kunt bereiken: 1) kinderen bijbrengen wat goed en wat verkeerd gedrag is, en 2) kinderen motiveren zich op de juiste manier te gedragen. Maar iets heel belangrijks is dat de overgrote meerderheid van de kinderen met gedragsproblemen *allang weten hoe wij willen dat ze*

zich gedragen. Ze weten dat we van hen verwachten dat ze doen wat er tegen hen wordt gezegd. Ze weten dat ze hun klasgenoten niet mogen storen bij het leren en niet zomaar de school uit mogen rennen als ze kwaad of gegeneerd zijn. En ze weten dat ze mensen niet mogen slaan, niet mogen vloeken en niet mogen schreeuwen in de klas. Het is dus helemaal niet nodig dat wij vreselijk ons best doen om hun bij te brengen welk gedrag we van hen verwachten. En het klinkt misschien ongeloofwaardig, maar de meeste kinderen met gedragsproblemen *willen zich al op de juiste manier gedragen*. Voor hen is het niet nodig dat we maar stickers blijven uitdelen, hen voor straf binnen houden in de pauze of hen naar huis sturen; *ze zijn al gemotiveerd*. Ze hebben iets anders van ons nodig.

We gaan er in dit boek vanuit dat het kinderen met gedragsproblemen *ontbreekt aan belangrijke denkvaardigheden*, een idee dat wordt ondersteund door neurowetenschappelijk onderzoek van de afgelopen dertig jaar bij kinderen die agressief zijn en moeite hebben met de omgang met anderen, en kinderen met ADHD, een stemmings- of angststoornis, oppositionele-opstandige stoornis, normoverschrijdend-gedragsstoornis, autismespectrumstoornis of taalstoornis. De betreffende denkvaardigheden behoren niet tot het traditionele terrein van de schoolprestaties – lezen, schrijven en rekenen – maar eerder tot terreinen als het reguleren van emoties, nadenken over de uitkomsten van je handelingen voordat je handelt, begrijpen wat voor effect jouw gedrag heeft op andere mensen, over de woorden beschikken om anderen te laten weten dat er iets aan de hand is, en op een flexibele manier reageren op een verandering van de plannen. Met andere woorden, deze kinderen hebben een ontwikkelingsachterstand, een leerstoornis, zou je kunnen zeggen. Zoals kinderen die een leesachterstand hebben moeite hebben de vaardigheden onder de knie te krijgen die hen zouden helpen goed te kunnen lezen, zo hebben kinderen met gedragsproblemen moeite om de vaardigheden onder de knie te krijgen om goed om te gaan met de uitdagingen op sociaal, emotioneel en gedragsterrein die het leven nu eenmaal met zich meebrengt.

Hoe helpen we kinderen die een traditionele ontwikkelingsachterstand hebben? Om te beginnen stellen we de factoren vast die het vermogen verstoren om vaardigheden te verwerven, en daarna bieden we in hanterbare stapjes de gespecialiseerde instructies aan om hun de ontbrekende vaardigheden bij te brengen. Als je kinderen met gedragsproblemen behandelt alsof ze een ontwikkelingsachterstand hebben en de compassie en benadering toepast die je zou gebruiken bij elke andere leerstoornis, doen ze het veel beter. Als je hen blijft behandelen alsof ze ongemotiveerd, manipulatief en aandachttrekkerig zijn en altijd de grenzen opzoe-

ken, en erop blijft rekenen dat je met consequenties hun problematische gedrag kunt veranderen, zullen ze het helaas vaak niet beter doen. Dat komt doordat je met consequenties kinderen niet de denkvaardigheden bijbrengt waaraan het hen ontbreekt, of de problemen oplost die de voorwaarden scheppen voor hun problematische gedrag. Hoe komt het dat we zo overrijverig nadrukkelijk consequenties hebben gebruikt bij kinderen met gedragsproblemen? Omdat we niet beseften dat ze een ontwikkelingsachterstand hadden.

Als de gebruikelijke strafmaatregelen, protocollen, het schoolreglement of disciplinaire systeem op school niet werkt bij kinderen met sociale, emotionele of gedragsproblemen, dan is de enige reden waarom dat toch wordt gebruikt, dat het *wel* werkt bij kinderen die niet met die problemen worstelen. Maar in werkelijkheid gedragen leerlingen zich niet fatsoenlijk dankzij het schoolreglement. Zij gedragen zich fatsoenlijk omdat ze over de vaardigheden beschikken om op een adaptieve manier om te gaan met de uitdagingen die zich in het leven voordoen. Dus het is nergens voor nodig omzichtig om te springen met de noden van kinderen met gedragsproblemen: het schoolreglement met strafmaatregelen op school *werkt niet voor kinderen die het niet goed doen, en de kinderen die het wel goed doen, hebben het niet nodig.*

Terug naar onze oorspronkelijke vragen: Wat moeten we nu met Joey aan? En hoe gaan we juf Mara en Patricia helpen?

Net als bij elke andere ontwikkelingsachterstand gaan we juf Mara en Patricia helpen Joeys problemen beter te *begrijpen* (met andere woorden, we gaan hen helpen de vaardigheden te onderkennen waaraan het hem ontbreekt) en de vinger te leggen op de *situaties* waarin de kans het grootst is dat hij die problemen zal hebben (dat zijn de zogenoemde *onopgeloste problemen*). Daarnaast gaan we hen bijbrengen hoe ze *met* Joey kunnen werken zodat de problemen kunnen worden opgelost, de benodigde vaardigheden kunnen worden bijgebracht en hij geen problematisch gedrag meer zal vertonen.

Dat wordt inderdaad niet eenvoudig, en het zal absoluut tijd kosten. Kinderen met gedragsproblemen helpen is nooit eenvoudig en altijd tijdrovend. Maar interventies die niet werken zijn altijd moeilijker en kosten altijd meer tijd dan interventies die wel werken. Natuurlijk hangt het tot op grote hoogte af van wat jouw definitie is van 'werken'. Al te vaak verwijst dat alleen maar naar het geslaagde terugdringen van de impact die een kind met gedragsproblemen op zijn of haar klasgenoten heeft. Dat is natuurlijk een nobel streven, maar het gaat vaak ten koste van het betreffende kind. Stel nu dat het mogelijk is hem te helpen de problemen op te

lossen die zijn problematische gedrag uitlokken en hem tegelijkertijd de vaardigheden bij te brengen waaraan het hem ontbreekt, zijn negatieve invloed op zijn klasgenoten terug te dringen en te voorkomen dat hij onafwendbaar afglijdt naar totale vervreemding?

Veel kinderen en veel leerkrachten raken de weg kwijt omdat we nog steeds op een verkeerde manier aankijken tegen kinderen met gedragsproblemen en op een manier met hen omgaan die de problemen waar ze werkelijk mee worstelen niet oplost. Dat is een frustrerende exercitie voor alle betrokkenen, en het is tijd om uit die tredmolen te stappen.